

29. Ярошенко М. М. Русско-сербские отношения в годы первой мировой империалистической войны (от июльского кризиса 1914 г. до разгрома Сербии в 1915 г.) : автореф. дис. на стиск. учен. степени канд. ист. наук / М. М. Ярошенко. – Львов, 1953. – 15 с.

Скороход О. В. Советская наука 20-х – первой половины 50-х гг. об украинско-сербских связях XVIII – начала XX в.

В статье сделана попытка охарактеризовать взгляд советской науки первых десятилетий ее существования на историю украинско-сербских отношений XVIII – начала XX в. Показано как постепенное насаждение советской идеологии в изучение истории повлияло на развитие славистики и, в частности, историю отношений украинцев и сербов. В результате исследования выяснено, что советскими учеными разрабатывалась история сербской колонизации, в то время как история культурных и общественных контактов двух народов осталась на обочине историографического процесса.

Ключевые слова: международные отношения, украинцы, сербы, историография, советская наука, славистика

Skorohod O. V. Ukrainian-Serbian relations of the XVIII - early XX c. in the Soviet writings of the 20's – early 50's

This article attempts to describe the look of Soviet science of the first decades of its existence in the history of Ukrainian-Serbian relations of the XVIII – the beginning of XX c. The author shows how the gradual imposition of Soviet ideology into the realm of history influenced the development of Slavic studies and in particular the history of relations between Ukrainians and Serbians. It was found that the history of Serbian colonization was actively developed by Soviet scientists, while the history of cultural and social contacts between two nations remained on the sidelines of the historiographical process.

Keywords: international relations, Ukrainians, Serbs, historiography, Soviet science, Slavic Studies

УДК 930.85

В. Г. Космина

ФОРМУВАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ПЕРШОЇ ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ЛАТИНСЬКУ АМЕРИКУ

У статті розглядається історіографія української еміграції кінця XIX - початку XX століття в Бразилію та Аргентину. Аналізуються роботи істориків, написані до 1991 року, коли Україна здобула незалежність. Дослідники з радянської України та української діаспори мали різне бачення української еміграції, її причин, її змісту та майбутнього. Вони насправді вивчали "різні" еміграції. Зміни в Україні, в країнах Латинської Америки, в науці на зламі XX-XXI століть відкрили можливість об'єднання дій істориків.

Ключові слова: історіографія, українська еміграція, Бразилія, Аргентина.

У 1991 р., коли Україна здобула державну незалежність, українська діаспора Бразилії відзначила 100-річчя початку еміграції з України до цієї південноамериканської країни (українська спільнота в Аргентині відсвяткувала свій 100-літній ювілей у 1997 р., а до інших країн регіону українці прибули значно пізніше). Власне, саме з 1991 року можна помітити підтримуване українською державою стрімке зростання інтересу науковців, журналістів, публіцистів до життя української діаспори в Латинській Америці та історії її формування. З іншого боку, з постановням незалежної України значно активізувалися наукові пошуки в цій царині в середовищі самої української діаспори та серед науковців неукраїнського походження у відповідних країнах. Ця новітня історіографія вже налічує значну кількість змістовних наукових досліджень, здійснених істориками, етнологами, культурологами, лінгвістами, хоча роботи тут ще "непочатий край". Утім, подібні досягнення і проблеми властиві й вивченню інших етнічних груп у регіоні.

Але на цьому тлі привертають увагу дослідження української еміграції, що проводились якраз у попередні 100 років, коли ще не існувало незалежної української держави, а вивчення здійснювалося з інших, при цьому дуже різних, позицій спостереження. Звернення до досліджень цього періоду постає важливим з огляду на кілька обставин. По-перше, у самореферентній системі науки кожен новий етап її розвитку неможливий без урахування попередніх етапів, без співвіднесення із ними чи навіть протиставлення їм. Засновник новітньої системно-комунікативної теорії німецький соціолог Н.Луман зазначав, що "пізнання є здатність під'єднувати нові операції до згадуваних операцій. Воно передбачає, що завдяки забуванню вивільняються потужності системи; але водночас воно передбачає й те, що нові ситуації можуть призводити до високовибіркових звернень до згустків попередніх операцій" [1, с. 131]. По-друге, ці "нові ситуації", в яких опиняється і об'єкт, що пізнається, і суб'єкт, що пізнає, формують і нову позицію спостереження суб'єкта за об'єктом, нове сприйняття об'єкта суб'єктом. Інакше кажучи, хоча тут ідеться про вивчення історичною наукою позірно одного об'єкта – української еміграції до Латинської Америки, насправді у різних груп дослідників це був за своїм змістом завжди інший об'єкт – "інша" українська еміграція.

Отже, історія вивчення української еміграції до країн Латинської Америки становить окремий науковий інтерес – не тільки з точки зору загального "ступеня дослідженості" цієї важливої історичної проблеми

упродовж століття, а й з позиції окреслення тих історичних контекстів, у яких це вивчення відбувалося. Між тим, саме таких наукових праць сьогодні бракує, якщо, звісно, не рахувати невеликих історіографічних оглядів, з яких починаються ті чи ті конкретно-історичні дослідження. Ми практично не знайдемо спеціальних історіографічних досліджень історії першої хвилі української еміграції до Бразилії. Тут дещо більше "пощастило" історіографії історії української діаспори Аргентини. Її аналізували в своїх працях канадський історик С.Ціпко [2], та українські автори В.Погромський [3] і М.Гримич [4]. Однак ці автори головну увагу зосередили на історіографії кінця ХХ – початку ХХІ ст. Із наукової літератури періоду, що нас цікавить (до 1991 р.), М.Гримич та С.Ціпко більшу увагу приділили працям аргентинських авторів М.Данилишина та М.Василика, В.Погромський стисло торкнувся публікацій вітчизняних дослідників еміграції в Україні, відзначивши, як і С.Ціпко, праці А.Стрілька.

У цій статті спробуємо охарактеризувати як загальні тенденції розвитку історіографії історії української еміграції до Латинської Америки наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., так і зміст сприйняття цього явища різними групами дослідників в Україні та за її межами у період до здобуття нею незалежності.

Відразу зазначимо, що саме по собі вивчення першої хвилі еміграції українців до Латинської Америки (від 1891 р. до початку Першої світової війни) завжди було справою непросту, передусім через відносну вузькість джерельної бази. Адже перші поселенці не збирали архівів, рідко нагадували про себе й громадським організаціям на батьківщині. Не дивно, що на початку 1920-х років один з провідних українських політичних діячів говорив письменникові П.Карманському: "Невже там, в Бразилії, ще існують українці? А ми вже давно вважали їх пропащими" [5, с. 104]

Описи історії української еміграції до Латинської Америки були започатковані ще в період першої так званої "бразилійської гарячки" (1895-1897 рр.). Його провадили політики, економісти, газетяри з Галичини та столиці Австро-Угорської імперії – Відня. Насамперед їх цікавили причини еміграції. Одним з найбільш послідовних дослідників був видатний український письменник І.Я. Франко. З 1891 по 1897 р. з-під його пера вийшли понад два десятки статей, присвячених проблемі української еміграції в Росію та Бразилію, які увійшли до тому наукових економічних праць 50-томного зібрання творів автора. Більшість із них вперше були опубліковані у Львові в польськомовній газеті "Кур'єр львівський".

І.Я.Франко аналізував основні напрямки господарського розвитку Галичини, процеси парцелізації селянського землеволодіння, швидко прогресуючого аграрного перенаселення при низьких темпах промислового зростання і доводив, що головною причиною еміграції була економічна нужда. Пафосом викриття економічної політики австрійських властей були проникнуті і його науково-публіцистичні статті, і присвячені еміграції поезії. Для соціаліста І.Я. Франка це було природним, але він не спрощував проблему еміграції, а бачив її багатоплановість. Так, у статті "З приводу української еміграції" (1892 р.) він писав: "Дехто твердить, що головною причиною є бідність, нужда і брак хліба. Але що на це сказати, коли емігрують і доволі заможні господарі, які мають землю, хліб, навіть гроші готівкою... Отже, не виключно голод і нужда, а також якісь інші, досі не виявлені причини посилюють еміграцію". А далі додавав: "Сама мрія про "свободу", здається, є причиною, яка вабить темний народ" [6, с. 358–359]. В іншій статті І.Я.Франко наводить слова одного з емігрантів, які свідчать, що серед каталізаторів еміграції був брак освіти селян, особливо технічної й економічної: "Займатися промислом та ремісництвом ми не вміємо, знаємо лише рільництво, а господарювати зараз важко з тієї причини, що нема на чому" [7, с. 492].

Багато уваги автор приділив умовам еміграції, діяльності еміграційних агентів, поліційним заходам проти еміграції, неконструктивній політиці властей щодо еміграції тощо. По суті, І.Я.Франка можна вважати й першим істориком української еміграції до Південної Америки.

З праць українських авторів кінця ХІХ ст. варто назвати, наприклад, книжку М. Олещука "Кілька слів о краю, Бразилією званім" [8]. Вона належить до серії брошур, які в той час виходили в різних країнах і покликані були задовольнити цікавість потенційних європейських емігрантів до умов життя у краях, де чекали на їхній приїзд. Автор наводить короткі відомості про Бразилію, про труднощі влаштування і життя емігрантів у цій країні, застерігає від легковажного ставлення до питання переїзду до Південної Америки. Книга містить спогади безталанних українських емігрантів, вимушених повернутися додому.

Низка нових публікацій з питань еміграції українських селян до Бразилії й Аргентини та їх життя у вказаних країнах припадає на 20–30-ті роки ХХ ст. Вони, як і раніше, здійснювалися неісториками, нефактивцями. Але тепер робилися з відстані в часі й відображали певне історичне бачення першої хвилі еміграції. Це насамперед роботи відомого українського письменника, активного діяча української еміграції в Бразилії у 20-ті роки Петра Сильвестровича Карманського. П.Карманський народився 1878 р. у містечку Чесанові (нині – Польща) в міщанській хліборобській сім'ї. Здобув богословську освіту у Римі та філософську – у Львові, отримавши сан священника й звання гімназійного професора. Викладацьку роботу поєднував з поетичною творчістю, діяльністю перекладача художніх творів. Брав активну участь у визвольних змаганнях українського народу 1917–1920 рр.

Наприкінці 1921 р. еміграційний уряд ЗУНР у Відні, що перебував у скрутному фінансовому становищі, доручив йому відбутися до Бразилії і в тамтешній колонії зібрати необхідні кошти. Прибувши до бразильського штату Парана, П.Карманський швидко налагодив зв'язки з місіонерами – ченцями одного з основних монашеских орденів Української Греко-Католицької Церкви – Чину Св. Василія Великого (ЧСВВ), з українськими світськими священниками, громадськими активістами, вчителями. Об'їжджав поселення українців, всюди зустрічаючи привітність і гостинність людей, бажання допомогти справі відродження батьківщини. Увінчалися успіхом і його зусилля зі створення масового громадського об'єднання – "Українського Союзу в

Бразилії”, до керівництва якого увійшли й ченці-василіани, з розгортання культурно-просвітницької роботи в колонії. Побував він і в Аргентині, в провінції Місьйонес, де також мешкало багато українців.

У грудні 1922 р. повернувся у Відень, а незабаром була видана його перша книга про еміграцію “Між рідними в Південній Америці” [9]. Вона являла собою викладені як щоденник подорожні замальовки автора про стан українських поселень в Бразилії та Аргентині, його зустрічі з простими людьми та з інтелігенцією, включаючи духовенство. Зроблено й екскурси в історію утворення окремих поселень першими іммігрантами. Що кидається насамперед у вічі – це те захоплення і навіть здивування, з якими автор описує українськість українців у Бразилії, та гордість, яку автор відчуває щодо своєї ролі у відродженні українства у Південній Америці. Багато добрих слів сказано про ченців-василіан та їхню роль у духовному житті української громади. Серед “незабутніх друзів”, кому присвячена книга, згадуються й ченці К.Бжуховський і Р.Криницький та священник із Аргентини І.Сенишин.

Через рік він повернувся в Бразилію з наміром реалізувати далі власний проект “української Бразилії”. Та виявилось, що ці плани суто світського культурного розвитку українства під його особистим керівництвом (були створені школа, друкарня, видавались газета “Український хлібороб”, книги, календарі тощо) не надто віталась отцями ЧСВВ, котрі опікувались своєю, давно усталеною культосвітньою системою. Розгорілась найзапекліша конкурентна боротьба. М.Гримич називає її “справжньою ідеологічною та інформаційною війною” й додає: “Це була війна між українською католицькою церквою Бразилії, яка територіально мала силу на Прудентопольщині, і світським культурно-просвітницьким рухом, очолюваним Петром Карманським, територія впливу якого поширювалася на південні кордони Парани з Санта-Катаріною” [10, с. 109]. Не будемо зупинятися на перебігу цієї “війни”, вже описаної М.Гримич [10, с.101–112]. Але зазначимо, що саме в контексті цієї непримиренної боротьби та під її впливом П.Карманський і його прихильники зробили чимало публікацій, присвячених історії першої хвилі української еміграції в штат Парана та налагодження господарського й культурного життя в перших колоніях.

Зокрема, у 1925 р. українським видавництвом в Уніон-да-Вікторія (південь штату Парана) за кошти автора була видана його книга “Чому? Причинки до місіонарської діяльності василіан у Бразилії” [11]. У ній “всебічне викриття” василіан та їхньої “антинародної” та “антиукраїнської” діяльності здійснювалося на тлі опису історії іммігрантів першої хвилі в Парані. Автор передусім спирався на матеріали старих українських газет, насамперед газети куритибських просвітян “Зоря”, яка у 1907–1910 рр. вела безкомпромісну боротьбу з ченцями. Тож, якщо абстрагуватись від особистої “войовничості” автора, то можна отримати чимало важливої інформації про культурне життя колоністів.

Тут міститься опис настроїв і вподобань переселенців, їх потягу до культури, до релігії, їхнього базового культурного рівня. Висвітлено діяльність прогресивно, й навіть радикально, налаштованих просвітян Куритиби та інших поселень поширювати культуру серед маси колоністів (звісно, в “боротьбі” з василіанами). Подаються й деякі не надто привабливі дії василіан. І все це – на базі великих витягів із джерел (насамперед з газети “Зоря”), які зараз часто є малодоступними.

Варто відзначити й два додатки до книги. Це спогади безпосередніх учасників подій перших двох десятиріч еміграції. В оповіді хлібороба Василя Гевка “Історія Василіянського панування в Ірасемі” йдеться про приїзд переселенців до Парани, їх прагнення скоріше діждатися “свого” шматка хліба, будівництво церкви і пошуки “руського” священника, про “диктатуру” К.Бжуховського та інших василіан. Пилип Бак (“Дещо про моє учительювання в Бразилії”) розповідає про те, як він, щоб уникнути арешту, за порадою С.Петлюри та Л.Пахаревського залишив Київ і приїхав спочатку в Аргентину, а потім у Бразилію, як із недовірою зустріли його галицькі селяни-москвофіли, як розгорілася боротьба навколо шкільної програми між ним та о.К.Бжуховським, котра розколола на два ворогуючі табори містечко Жан’гаду.

У тому ж 1925 р. в Уніон-да-Вікторія було видано “Календар “Українського Хлібороба” на звичайний рік 1926” під редакцією П.Карманського. Він складався з трьох частин: календарної, літературної та науково-інформаційної й містив серед інших декілька творів упорядника. Найбільший інтерес у нас викликає його стаття “Тридцять літ” [5],

у якій він на основі спогадів перших переселенців та старих газет робить спробу дати узагальнюючу картину розвитку української колонії в Бразилії. Він яскраво, як це і належить письменникові, описує величезні труднощі (кліматичні, господарські, психологічні), які довелося долати першим емігрантам, щоб якось влаштувати своє життя на чужині. “Жахом віє від оповідання тих, що першими зважилися на виїзд у Бразилію”, – пише П.Карманський. Особливу увагу автор приділяє становленню просвітницької роботи (школи, товариство “Просвіта”, газета “Зоря”). І тут же звертає на протоптану стежку боротьби просвітян з місіонерами, якій і присвячує більшу частину своєї статті.

Щоправда, у 1932 р., після того, як він, зазнавши поразки у боротьбі з василіанами, повернувся в Галичину, П.Карманський видав ще одну невеличку брошуру, пов’язану з історією українців у Бразилії, “Українська школа в Бразилії” [12]. Ця публікація була покликана привернути увагу громадськості до болючих питань шкільної освіти співвітчизників у далекому краю. В ній знайшли відображення і притаманне українським колоністам прагнення надати освіту своїм дітям (адже серед них самих неписьменних було 90%), і тяжкі умови створення початкових шкіл, і жалюгідний матеріальний стан вчителів, які, до того ж, і самі не мали необхідного освітнього рівня, і водночас певні досягнення шкільництва. Окремий розділ автор присвятив правовому статусу української школи, проаналізувавши зміни в бразильському законодавстві з кінця XIX ст., яке, з одного боку, піднімало планку вимог до рівня освіти, а з іншого – вводило обмеження для непортугаломовних шкіл.

У цілому ж, при всьому непрофесіоналізмі, однобокості та фрагментарності висвітлення подій, ми таки можемо назвати П.Карманського першим істориком української діаспори в Бразилії.

На відміну від бразильської колонії українців, про аргентинську колонію, хоч вона напередодні першої світової війни й налічувала до 15 тис. осіб, на батьківщині довгий час не мали достатніх уявлень. У цій “забутій” колонії багато років не було ні шкіл, ні газет, ні священників. Культурне життя ожило лише в 20-30-ті роки, з другою хвилею української еміграції, в тому числі політичної. Причому центром його стала не провінція Місьйонес, де було зосереджено найбільше українців (як, наприклад, штат Парана в Бразилії), а столиця країни Буенос-Айрес, де знайшли притулок інтелігенти та політемігранти з Західної України і де було налагоджено випуск українських газет та журналів. В одній з таких газет – “Україна” – в номерах від 1 та 11 січня 1931 р. й була надрукована перша відома нам велика стаття (без підпису автора), цілком присвячена історії перших українських поселень в Аргентині. Стаття називалась “Українці в Місьйонес”. Вона мала публіцистичний характер. Це була спроба осмислити початок своєї історії самою громадою, якій уже виповнилось понад 30 років.

Автор описує умови, в яких першим поселенцям доводилось започатковувати своє господарство: “хоч тут далеко було краще випасати худобу, але наш рільник взявся культивувати землю, та й худобу тяжко було дістати...” [13]. Безпросвітна бідність, неблагодатний клімат, мурахи, що з’їдали врожай – багато випробувань влаштувала доля українському селянинові. Та він здолав їх, став таки на ноги. А в 1912–1914 рр. багато поселенців мали вже свої майстерні, верстати, з успіхом вели торгівлю. Значне важче вирішувались проблеми організації культурного та релігійного життя. Українські поселенці, які не отримували ніякої допомоги з колишньої батьківщини і мешкали поруч із поляками, опинялись у лоні досить активної польської римо-католицької церкви, хоч і пробували чинити опір польському духовенству. Лише з появою в 1911 р. українського священника І.Сенишина було впорядковане організоване релігійне життя громади.

Де в чому схожий зміст мала і брошура о. С.Вапровича “Аргентина. Українська еміграція в ній” [14]. Але вона містила більш докладні й точні дані, мала певні риси історичного дослідження й адресована була передусім українській громадськості в Польщі. С.Вапрович прибув до Аргентини у 1927 р. як греко-католицький місьйонер, щоб продовжити справу померлого І.Сенишина. Звичайно, метою автора було продемонструвати вирішальну роль УГКЦ в духовному житті української громади, що до певної міри насправді відповідало дійсності. Та в праці С.Вапровича ми знаходимо цікаві подробиці з історії провінції Місьйонес, її географії, клімату, рослинності, сільськогосподарських можливостей. Згадує він побіжно і про труднощі, з якими зустрілися перші переселенці, хоча загалом малює неправдоподібно ідилічну картину життя емігрантів. Водночас автор наводить конкретні факти діяльності священників різних конфесій серед українців-уніатів. Виявляється, що серед них були і римо-католики, і православні з Росії, і лютерани.

Дослідження емігрантської проблематики власне історичного (спершу скоріше – довідково-історичного) характеру розпочалися з третьою, повоенною хвилею еміграції. Вона складалась в основному з політемігрантів, в тому числі й досить освічених. В 40–50-ті роки ХХ ст. налагоджуються й більш тісні взаємозв’язки серед української діаспори в західному світі. Статті, присвячені українській еміграції в країнах Південної Америки, з’являються в таких виданнях, як “Українці у Вільному світі. Ювілейна книга Українського народного союзу. 1894-1954”, “Енциклопедія українознавства. Словникова частина” (1955). Авторами статей були громадські діячі й науковці Євген Онацький (Аргентина) та Микола Гец (Бразилія). В першій своїй статті [15] Є.Онацький зазначає, що переселенці почали прибувати до Аргентини “приблизно” в 1895–1896 рр., і в 1896 р. “вже нараховується в Місьйонес кількадесят таких українських родин”. Він також наводить деякі факти з релігійного життя поселенців першої хвилі еміграції, розповідає про короточасне вчителювання в Аргентині у 1910 р. П.Бака. У другій статті [16] цей же автор називає більш точну дату приїзду галицьких переселенців – 1897 р., стверджує, що загальне число українських емігрантів у цій країні напередодні Першої світової війни становило близько 10 тис. осіб, називає прізвища українських священників, які в ті роки побували в Аргентині.

В статті “Українська іміграція в Бразилії” [17] М.Гец припускає, що перші іммігранти-українці могли прибути до Бразилії ще в 1876 р. ще утруднюється назвати рік прибуття перших українських емігрантів, але вважає доведеним фактом приїзд 5 родин у серпні 1891 р. За його підрахунками, в 1895 р. там уже налічувалось 5550 українців, до 1901 р. туди переїхало вже 24 тис. осіб, а в 1901–1914 рр. – ще 20 тис. Автор підкреслює, що українські іммігранти внесли “поважний вклад в економічний розвиток країни”. Чимало уваги він приділяє діяльності греко-католицьких священників у Бразилії. У статті для “Енциклопедії” [18] М.Гец повідомляє про піонерів української імміграції. Це була родина М.Морозовича із Золочівщини (1872 р.). На думку автора, “бразильська гарячка” 1895–1896 рр. була спровокована “агентом італійських пароплавних ліній, який обіцяв дешевою землею зворохобив сільську бідноту північно-східної Галичини”. Він також зазначає, що голод, пошесті, вороже ставлення місцевого населення “спричинили серед перших поселенців велику смертність, у багатьох випадках тимчасовий занепад моралі” [18, с. 170]. А “піднесла на душі переселенців” саме праця греко-католицьких священників, які, крім усього, перебрали у свої руки і шкільну та освітню справу. Характеризуючи громадське життя українців перед першою світовою війною, М.Гец говорить про “поділ українського громадянства в Бразилії на невелику групу ліберально-радикальних просвітян із курітібською “Просвітою” на чолі і консервативно-народну масу під проводом духівництва”. Всього ж у цей час в Бразилії діяло 35 українських шкіл та 32 культурно-освітніх товариства (“Просвіта” або ім.Шевченка, яким керували василіани) [18, с. 171–172].

З 50-х років до питань історії української трудової еміграції в Латинській Америці почали проявляти інтерес автори і в Україні. Це зумовлювалось появою серед частини емігрантів настроїв на користь зближення з радянською Україною, яка вже офіційно входила в ООН, включала в свій склад їхню прабатьківщину (Галичину чи Буковину), інколи забезпечувала вищий, аніж у Латинській Америці, рівень життя, і, як наслідок, – переїздом в Україну деяких груп емігрантів та їхніх дітей. Партійна влада в Україні тепер не боялася негативного впливу діаспори з Латинської Америки на настрої в самій Україні, а навпаки – прагнула посилити свій вплив на співвітчизників за океаном, спонукати їх до повернення на прабатьківщину, а заодно продемонструвати українцям “переваги соціалізму над капіталізмом”.

Передусім публікувалися статті й цілі книги про нещасливу долю емігрантів. Уже в 1953 р. з'явилася спеціальна добірка матеріалів щодо умов життя за океаном. Це були листи з-за кордону і спогади репатріантів [19]. В деяких з них йшлося і про життєві труднощі, з якими зіткнулися у Південній Америці емігранти 20–30-х років, про їх тяжку працю на багатіїв. Згадка про першу велику групу українських поселян (близько 5 тис.) в Аргентині містилась у спогадах ветерана громадського руху аргентинських українців 40-х років П.Губарчука [20]. І.Тельман у своїй популярній статті [21] розповів про діяльність еміграційних агентів, які досить переконливо агітували галицьких селян за виїзд до Бразилії, а також про велику активність василіан під час першої “бразильської гарячки”. Намалював автор і окремі картинки з життя українських колоністів та їх василіанських “наставників”. Деякі свідчення про перші українські колонії у Бразилії та Аргентині знайшли відображення і в популярній статті канадського дослідника лівої орієнтації П.Кравчука, хоч сама стаття була присвячена більш пізнім періодам в житті емігрантів [22].

Українські історики спеціально проблеми діаспори не вивчали. Але в 1960-ті роки побачила світ ціла низка наукових праць, в яких автори так чи інакше торкалися проблем виїзду українських селян до Бразилії та Аргентини. Це монографії І.Г.Коломійця [23], І.І.Компанійця [24], М.М.Кравця [25], П.В.Свежинського [26], в яких досліджувалось широке коло питань соціально-економічного розвитку Галичини, Закарпаття та Північної Буковини у другій половині XIX – на початку XX століття. Еміграція розглядалася авторами як один із наслідків економічної політики австрійських та угорських властей. Найбільшу увагу питанням еміграції приділив М.М.Кравець, який присвятив їм цілий параграф “Початок масової еміграції”. Він виявив, що на початок XX ст. до Південної Америки виїхало 25 тис. західноукраїнських селян. При цьому досить красномовним є визнання автора, що дуже велику частку емігрантів складали саме “середні господарі”, “середній клас мужицького населення” [25, с. 114, 115, 119].

Інші ж автори наполягали на тому, що виїжджали зазвичай найбідніші селяни. “В основному із розорених або збіднілих селян”, – писав І.І.Компанієць [24, с. 68]. Наводились і конкретні приклади злиденного життя та поневірянь українців на чужині, зокрема в Латинській Америці. Деякі тенденційний підбір фактів інколи межували з відвертими перебільшеннями. Так, П.В.Свежинський стверджував, що в Бразилії та Аргентині до 1909 р. розмістилося 150 тис. буковинських українців [26, с. 114], що в кілька разів перевищувало загальну кількість у Південній Америці в цей час українських емігрантів.

Безпосередньому дослідженню соціально-економічних причин еміграції галичан присвятив свою кандидатську дисертацію І.Є.Щербатюк [27]. В ній з “класових” позицій проаналізовані процеси обезземелення селян, розвиток капіталізму в сільському господарстві та зростання аграрного перенаселення. У главі “Еміграція трудящих мас з Галичини та її соціально-економічні наслідки” автор розглядає форми і шляхи еміграції, наводить дані з життя емігрантів у Північній і, частково, Південній Америці (Бразилія) і доходить висновку, що еміграція не вирішила внутрішніх проблем Галичини, а емігранти не отримали на чужині того, на що вони розраховували.

У 1967 р. вийшла з друку популярна брошура письменника О.І.Полторацького “Брати далекі і рідні”, яка містила й нарис про аргентинських українців “Чакереро” за підписом І.Вуйка (Буенос-Айрес). У ньому стверджувалось, що українська імміграція до Аргентини розпочалась у 1890-1892 рр., а вже з 1903 р. певну частину іммігрантів становили втікачі, переслідувані царським режимом” [28, с. 39]. Слід, однак, зазначити, що в науковій літературі такі висновки не знаходять достатнього підтвердження.

Нарешті, черга дійшла й до вивчення самої еміграції. Ряд цікавих деталей організації переїзду емігрантів до Бразилії під час першої “бразильської гарячки” оприлюднив В.О.Борис [29]. Його стаття була, власне, першою суто науковою працею про українську еміграцію до Бразилії. Автор широко використав архівні матеріали - перш за все Фонд Галицького намісництва в ЦДІА України у м. Львові, - а також спогади самих емігрантів. Тут ми знаходимо свідчення про умови отримання землі українцями в Бразилії, оплати їхньої праці на плантаціях та на будівельних роботах, інші дані. Питання про причини еміграції автор спеціально не піднімав, обмежившись загальними традиційними фразами.

Новий, найбільш плідний етап у вивченні трудової еміграції з України до Південної Америки в кінці XIX – на початку XX століття припадає на 1970-ті роки і пов'язаний перш за все з ім'ям українського історика Андрія Андрійовича Стрілка. На початку 70-х років були надруковані три його наукові статті з даної проблеми [30–32], а в 1973 р. він захистив кандидатську дисертацію “Українська трудова еміграція в країнах Латинської Америки (кінець XIX - початок XX ст.)”, в якій були узагальнені результати його наукових пошуків [33]. За широтою охоплених проблем, обсягом використаних джерел та ґрунтовністю дослідження ця дисертація мала етапне значення у вивченні української еміграції в Південній Америці, тому ми докладно зупинимось саме на ній, хоча окремі її положення були опубліковані у названих статтях, а пізніше - й у монографії автора “Слов'янське населення в країнах Латинської Америки”, яка побачила світ у 1980 р. [34].

А.А.Стрілком використана дуже широка джерельна база. Вона охоплює і матеріали Центрального державного історичного архіву України у м.Львові, і документи з фондів Архіву зовнішньої політики Росії у

м.Москві, і українську періодику в Галичині та Бразилії, і різні статистичні довідники, і спогади безпосередніх учасників подій. Основну частину наведених у його працях фактичних даних автор ввів у науковий обіг вперше.

Роботі властива певна методологічна цілісність, коли в єдності розглянуті причини еміграції, сама міграція і життя емігрантів на нових землях. Водночас методологічний підхід автора – традиційний для радянської історіографії (і обов'язковий для радянських істориків!) – по-своєму програмував однобокість дослідження: акцент на “марксистсько-ленінському” матеріалізмі, боротьба проти “буржуазного націоналізму” (відкидався доробок більшості зарубіжних авторів), “антиклерикалізм” (атеїзм) тощо.

У своїх працях автор розділив проблему на три частини, які дослідив окремо і яким присвятив спеціальні розділи в дисертації: I. Причини та умови еміграції українських трудящих в латиноамериканські країни; II. Соціально-економічне становище української трудової еміграції в країнах Латинської Америки; III. Громадське життя української еміграції. Реакційна політика Ватикану та уніатської церкви щодо українських емігрантів у країнах Латинської Америки.

Досить аргументовано було розкрито низку соціально-економічних причин (загальноновизнаний пріоритет марксистської методології) еміграції, посилені бездарною політикою урядів Австро-Угорщини та Росії. Але неправильно ігнорувати дію й інших факторів, на які ще на рубежі XIX–XX століть звертали увагу політики і дослідники в Галичині, наприклад: брак освіти, консервативна психологія селян, які іноді спонукували їх скоріше переселитись за океан для збереження свого статусу, аніж проявити ініціативу у пошуку інших сфер прикладення своїх зусиль вдома.

Автор справедливо відзначає, що в Аргентину, а особливо в Бразилію, завдяки досить привабливій міграційній політиці їх урядів (переїзд за кошт держави, великі і спочатку безкоштовні земельні наділи, інші пільги) їхали бідніші переселенці, яких гнала туди “гостра економічна необхідність”. Однак, не слід забувати, що серед них зустрічались і заможні емігранти, якими керувало саме заперечуване автором бажання знайти “місце під сонцем” [33, с. 42]. Це вони відкривали на новому місці крамниці, готелі, шинки, гуральні, ставали великими землевласниками, наявність яких визнає і сам автор [33, с. 89].

Ключовим у дисертації А.А.Стрілка є її другий розділ, покликаний з'ясувати і сенс еміграції українських трудящих до Південної Америки, і проблеми їх адаптації до нових умов життя, і наслідки їх переселення в Аргентину та Бразилію. В ньому автор торкнувся таких питань, як імміграційна політика країн Латинської Америки в кінці XIX - на початку XX ст., участь українців у господарському житті Бразилії та Аргентини, умови життя і побуту української трудової еміграції. Ці проблеми, окрім, хіба що, першої з них, були докладно розглянуті в історіографії по суті вперше. Історик вважає, що говорить про еміграцію в цей регіон як про явище масове можна лише починаючи з 1895 р. (Бразилія) та з 1896-1897 рр. (Аргентина). Що ж до чисельності емігрантів, то автор схиляється до думки, що напередодні першої світової війни їх могло налічуватись в Аргентині - до 15 тис., а в Бразилії - 60 тис. [33, с. 71].

Результати дослідження показують, що переселенці не зустріли на новому місці тих ідилічних умов життя, які малювала їм їхня уява й про які сповіщали їм еміграційні агенти. Навпаки, їх чекали тяжкі природні умови, інтенсивна і нерідко безприбуткова праця, визиски представників державної адміністрації, фактичне пограбування з боку торгівців, спекулянтів, різного роду шахраїв, тобто, те, від чого вони й тікали з рідних країв. Багато з них повністю пролетаризувались. Значно менше уваги автор приділяє тому факту, що селяни отримали тут безкоштовно чималі земельні наділи, державну допомогу, і тепер від них самих, від їх праці, або й від удачі багато в чому залежало їхнє майбутнє. Наведено чимало цікавих фактів про культуру господарювання та побут переселенців, їх старі й набуті в Америці обряди й свята.

Віддаючи належне авторові, який досить глибоко вивчив окремі проблеми соціального життя українців в еміграції, слід, однак, зауважити, що він не зміг переконливо вирішити одне з найважливіших завдань, які ставив перед собою: дослідити процес вживання еміграції в нову етнічну структуру [33, с. 3]. Автор, на жаль, так і не розкрив причин збереження українцями (зауважимо: протягом десятиліть!) своєї культурно-психологічної окремішності в іноетнічному оточенні, назвавши, стосовно Бразилії, компактність проживання, але тут же визнавши, що в Аргентині й вона не вберігала від процесів асиміляції.

Безперечно, автор досить широко розглянув ряд аспектів громадського життя українських емігрантів у Бразилії. Досліджено деякі обставини створення товариства “Просвіта” в Куритибі, етапи його розвитку, основні напрямки діяльності. Серед останніх найбільша увага приділяється питанням шкільництва, видання газети “Зоря”, а також – боротьби просвітян з василіанами. Друга лінія дослідження – це діяльність місіонерів з Ордену василіан. Автор проводить аналіз економічних, суто “матеріальних” інтересів ченців, взаємовідносин між василіанами і Ватиканом, які, виявляється, були досить неоднозначними. Зовсім новий, неочікуваний поворот у темі – намагання служителів Руської православної церкви в Аргентині поширити свій вплив серед емігрантів-галичан, які сповідували католицизм східного обряду.

Але виникає й запитання: а чи можна було зводити громадське життя 40-60-тисячної української колонії в Бразилії [Цифри, наведені автором – див.: 33, с. 71] до діяльності щонайбільше декількох десятків просвітян і як можна було проігнорувати таку найважливішу для 90% віруючих емігрантів сферу як релігійне життя? Адже для українських селян, 90% з яких були неписьменними, релігія була основою їх світобачення, політичної й соціальної поведінки, моралі та етики. Громадське життя емігрантів було значно складнішим і різноманітнішим, а стрижень його містився в іншій площині, ніж це впливає з праць А.А.Стрілка. І, як наслідок, ми не можемо, зокрема, зрозуміти, чому ж врешті-решт “прогресивні” просвітяни зазнали нищівної поразки від “реакційних” василіан.

Не витримує критики і ще одна, зарані запрограмована формула автора: про безумовно реакційний характер всіх сторін діяльності василіан ("мерзеної" діяльності, як зазначає автор [33, с. 141]). Адже якщо ми проаналізуємо умови, в яких жила українська еміграція, її етнічне, релігійне, економічне оточення, то ми мусимо визнати, що насамперед завдяки УГКЦ, яка була головним центром духовного тяжіння для більшості емігрантів і яка піклувалася (хай навіть з корисливою метою) про збереження рідної мови, традицій, культури, єдності людей, українці протягом багатьох десятиліть не піддалися асиміляції, зберегли себе як етнос, деякі з тих духовних цінностей, які частково вже втрачені на їх прабатьківщині. Не можна погодитись і з тезою А.А.Стрілка, що "василіани були запеклими ворогами поширення освіти серед українських поселенців" [33, с.109]. Навіть сам автор не заперечує, що ченці створювали школи [33, с.136], видавали газети та організували національно-культурне Товариство ім. Шевченка [33, с.137, 142]. До цього слід додати, що саме на прохання василіан прибули до Бразилії дехто з перших світських учителів і майбутніх просвітян, в тому числі й засновник куритибської "Просвіти" С.Петрицький. Звичайно, василіани бажали, щоб учні у школах головним чином учились читати, писати і вивчати молитви, що просвітяни справедливо вважали недостатнім. Але це і не означає, що Орден був ворогом освіти. До речі, в українських поселеннях в Аргентині, де до 1911 р. не було постійних уніатських священників (окрім заїжджих), не було ані українських шкіл, ані вчителів, ані газет, ані товариств "Просвіта".

Загалом чимало з проблем історії української еміграції, піднятих у працях А.А.Стрілка, потребували перегляду або уточнення. Ціла низка важливих питань взагалі не була проаналізована. Але саме в цих працях ми маємо досить глибоке й ґрунтовне вивчення самої проблеми. Вони склали солідну базу для подальших наукових пошуків.

Між тим, формувалась традиція науково-історичного дослідження української імміграції і в країнах Латинської Америки. Зазвичай це була сфера інтересів вчених, що належали до місцевої української діаспори. Нерідко вони свої праці захищали як наукові дисертації, зокрема, в європейських університетах. А спільним для їх авторів було осмислення ролі й місця української імміграції в житті даного суспільства.

У Бразилії однією з перших вийшла книга о. Вальдоміро Бурка "Українська імміграція в Бразилію", що була захищена як дисертація в Міжнародному університеті "PRO DEO" в Римі. Автор послідовно навів різнобічні дані про Україну, її історію та українців, описав причини та шлях еміграції галичан до Бразилії й докладно зупинився на організації їхнього релігійного життя в Бразилії [35]. Перша хвиля імміграції розглядалася лише як один з її етапів.

Схожим чином першу хвилю, але вже на конкретному матеріалі штату Парана, описувала історик Оксана Борушенко в своїй праці "Українська імміграція в Парані" [36]. О.Борушенко стала фахівцем з історії української імміграції у Федеральному університеті штату Парана. А після того, як у 1972 р. в Українському вільному університеті (УВУ) у Мюнхені захистила докторську (PhD) дисертацію "Культурно-мовна інтеграція українців у Бразилії", очолила у Федеральному університеті кафедру новітньої історії. Надалі нею були опубліковані чимало праць як із цієї дуже важливої наукової проблеми, так і з загальних проблем життя емігрантів. Серед них – книжка "Українці", видана Культурною фундацією Куритиби в 1981 р. [37], публікації в емігрантській пресі [38].

Подією в культурному житті українців Парани стало видання в 1989 р. книги Павла Горбатюка "Українська імміграція в Парані". Це не була якась узагальнююча праця по українській колонізації штату. Вона мала промовистий підзаголовок: "Українська колонія Маллет: ядро збереження й випромінювання української культури: тематичне дослідження" [39]. Кількома роками раніше вона подавалась автором як кандидатська дисертація в Папський Католицький університет в Ріо-Гранде-ду-Сул. Інтерес автора зосереджувався на дослідженні причин збереження українцями своєї культурної самобутності у Бразилії впродовж цілого століття.

Подібний аналіз обставин тривалого існування українських поселень в Аргентині проводили місцеві історики українського походження. В більшості робіт перша хвиля еміграції досліджувалась фрагментарно, увага зосереджувалась на подальшому розвитку українських поселень, що пов'язано з обсягом джерельних масивів. Передусім уваги заслуговує докторська дисертація (також захищена в УВУ в 1974 р.) аргентинського українського вченого, голови Української Центральної репрезентації в Аргентині (1990–1994) Михайла Василика "Українські поселення в Аргентині" [40]. В монографії аналізуються широке коло питань інтеграції українців у господарське, громадське та культурне життя аргентинського суспільства, їх певної асиміляції. Природно, автор зосередився на міжвоєнному та повоєнному періодах, котрі можна було дослідити за українською емігрантською літературою та періодикою. Та й сам автор, емігрант третьої хвилі, був свідком цих процесів.

Книга відкривається невеличким екскурсом у часи, коли розпочиналась українська імміграція до Аргентини. Зокрема, автор називає декілька десятків прізвищ українців, що жили ще в іспанській колонії (віце-королівстві) Ла-Плата в кінці XVII – на початку XIX ст., хоча йому й невідомо, як вони там з'явилися. М.Василик вказує на дату прибуття до Аргентини першої групи переселенців з Галичини - 27 серпня 1897 р. Саме в цей день на землю Срібної Країни ступило 12 українських та 6 польських родин - всього 69 осіб [40, с.15]. Вони потрапили до Аргентини вимушено, через певний збіг обставин, хоч збирались їхати до Північної Америки. Щоб закріпити їх на новому місці, а також спонукати й інших галичан до виїзду в Аргентину, перших поселенців порівняно непогано влаштували, надали допомогу. Та потік еміграції в цей край з Галичини не став дуже широким, адже умови життя тут були значно гірші, ніж у Канаді або США.

На думку М.Василика, в Аргентині у 1914 р. проживало близько 14 тис. українців, в тому числі в провінції Місьйонес – понад 10 тис. [40, с. 17]. Автор наводить приклади організації господарського та

релігійного життя в перших українських поселеннях, відзначає позитивну оцінку працьовитості українських селян з боку представників урядової адміністрації.

Не менш важливим є дослідження Михайла Данилишина "Українці в Аргентині" [41]. Його автор прибув в Аргентину ще в 1927 р. як просвітянський діяч і сам спілкувався з першими іммігрантами та тривалий час збирав документальні свідчення іммігрантів та інформацію про їхні поселення, про імміграційну політику влади. Його книга містить як виклад історії імміграції, так і ретельний опис подій в житті українських поселень та діяльності численних українських організацій, зокрема, релігійних. М.Гримич особливо відзначає, що "книга має велику цінність як добре упорядкована добірка першоджерельних матеріалів: документів, спогадів, імміграційних матеріалів, списків імен, назв, подій" [10].

Вихід у світ і названих, і інших наукових праць свідчить як про формування істотного прошарку інтелектуалів серед українців Південної Америки, так і про створення латиноамериканської української науково-історичної школи. До початку 90-х років ХХ ст. у ній описовість ще переважала над аналітичністю, але по мірі накопичення фактологічного матеріалу створювались умови для переходу на більш високий рівень досліджень.

Що стосується неукраїнської історіографії (російської, американської, польської тощо), то вона серйозно не переймалася проблемами української еміграції, а досліджуючи імміграцію в країни Південної Америки на зламі ХІХ–ХХ ст., не вирізняла в ній українців, що не мали своєї держави.

Якщо ж підсумувати проведений огляд формування історіографії першої хвилі української еміграції до Бразилії й Аргентини, то слід відзначити, що в різні періоди та в різних її національно-державних сегментах досліджувалися доволі різні аспекти еміграції, котрі подавалися як її власна сутність. Емігрантська маса поставала або "жертвою" ("класовою", "національною", "соціокультурною", "пропагандистською"), або "життєстверджуючою" силою (культурною, релігійною, соціальною), або (при поєднанні двох перших варіацій) просто "загадковим феноменом". Очевидно, це було пов'язано і з недоступністю для дослідників необхідних документальних (особливо архівних) матеріалів, розташованих в різних країнах світу з різними політичними режимами, і з ідеологічним диктатом останніх, і знерозробленістю придатної для таких досліджень методології, та й узагалі з браком творчих сил.

З кінця ХХ ст., коли припинилась холодна війна, а Україна стала незалежною, перші дві ускладнюючі обставини в цілому долаються, творчі сили нарощуються. Але ще даються взнаки методологічні труднощі – не вдається підвести надійну теоретико-методологічну базу під одночасне й цілісне вивчення самої еміграції й емігрантів, суспільних процесів на їхній старій батьківщині та в країнах їх нового розселення. Проте від початку 1990-х років настільки зросли кількість і якість досліджень еміграції в Україні та в латиноамериканських країнах, настільки "інтернаціоналізувалися" дослідження та зміцнилися зв'язки між ученими, що незабаром можна очікувати й прориву в методології. Але вивчення цих нових явищ має бути предметом уже нових публікацій.

Джерела та література

1. Луман Н. Общество как социальная система / Н. Луман ; пер. с нем. А. Антоновского. – М. : Логос, 2004. – 232 с.
2. Ціпко С. Історія досліджень про українців Аргентини / С.Ціпко // Українознавство. – 2013. – № 1. – С. 203–206.
3. Погромський В. Проблема міграції з українських етнічних земель до Аргентини у вітчизняній історіографії / В.Погромський // Історичний архів. – 2011. – Вип. 7. – С. 76–80.
4. Гримич М. Заснування української спільноти в Аргентині: історіографічний аналіз / М.Гримич // Збірник наукових праць Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії. – Т. ХХІХ. – К., 2012. – С.41–68.
5. Карманський П. Тридцять літ / П.Карманський // Календар "Українського Хлібороба" на звичайний рік 1926. Уніон да Вікторія, 1925. – С. 104–122.
6. Франко І.Я. З приводу еміграції населення / Іван Якович Франко // Збір. творів: В 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 44. – Кн. 2. – С. 350–365.
7. Франко І.Я. Привид еміграції / Іван Якович Франко // Збір. творів: В 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 44. – Кн. 2. – С. 491–492.
8. Олещук М. Кілька слів о краю, Бразилією званім / М.Олещук. – Львів: [б.в.], 1896. – 27 с.
9. Карманський П. Між рідними в Південній Америці / П.Карманський. – Відень, Львів: [б.в.], 1923. – 210 с.
10. Гримич М. Бранзолія : подорожні записки / Марина Гримич. – К.: Дуліби, 2015. – 156 с.
11. Карманський П. Чому? Причинки до місіонарської діяльності василіян у Бразилії / П.Карманський. – Уніон да Вікторія, 1925. – 212 с.
12. Карманський П. Українська школа в Бразилії / П.Карманський. – Львів: [б.в.], 1932. – 24 с.
13. Українці в Сіонес // Україна. – 1931. – 1 січня.
14. Вапрович С. Аргентина: українська еміграція в ній / о. Степан Вапрович. – Львів: Видавнича спілка "Діло", 1935. – 33 с.
15. Онацький Є. Українці в Південній Америці / Євген Онацький // Українці у Вільному Світі: Ювілейна книга Українського Народного Союзу, 1894–1954 / За редакції: Л. Мишуга, А. Драган. – Jersey City, 1954. – С. 215–232.
16. Онацький Є. Аргентина / Євген Онацький // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Т. 1. – Париж–Нью-Йорк, 1955. – С.56–57.
17. Гец М. Українська іміграція в Бразилії / Микола Гец // Українці у Вільному Світі: Ювілейна книга Українського Народного Союзу, 1894–1954 / За редакції: Л. Мишуга, А. Драган. – Jersey City, 1954. – С.233–253.
18. Гец М. Бразилія / Микола Гец // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. – Т. 1. – Париж–Нью-Йорк, 1955. – С.170–172.
19. Двісті свідків. Розповіді про Америку. – К.: Радянський письменник, 1953. – 256 с.
20. Губарчук П. Українці в Аргентині / Петро Губарчук // Жовтень. – Львів, 1956. – № 12. – С. 70–74.
21. Тельман І. Розвіяне марево / І.Тельман // Прапор. – 1956. – № 8. – с. 15–22.
22. Кравчук П. Українці в Латинській Америці / П.Кравчук // Всесвіт. – 1961. – № 7.

23. Коломієць І.Г. Социально-экономические отношения и общественное движение в Закарпатье во второй половине XIX столетия / И.Г.Коломієць. – Томск: Изд-во Томского университета, 1961. – Т.1. – 404 с.
24. Компанієць І.І. Становище і боротьба трудящих мас Галичини, Буковини та Закарпаття на початку XX ст. (1900–1919 рр.) / І.І.Компанієць. – К.: Видавництво АН УРСР, 1960. – 372 с.
25. Кравець М.М. Селянство Східної Галичини і Північної Буковини у другій половині XIX ст. / М.М.Кравець. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1964. – 239 с.
26. Свежинський П.В. Аграрні відносини на Західній Україні в кінці XIX - на початку XX ст. / П.В. Свежинський. – Львів: Вид-во Львівського університету, 1966. – 192 с.
27. Щербатюк І.Е. Социально-экономические причины эмиграции трудящихся масс из Галиции, ее формы и последствия (вторая половина XIX - начало XX ст.). Автореферат дисс. на соиск. ученой степени канд. экон. наук. – К., 1965. – 26 с.
28. Полторацький О.І. Брати далекі і рідні / О.І.Полторацький. – К.: [Б.в.], 1967. – 120 с.
29. Борис В.О. З історії української трудової еміграції з Галичини в Бразилію в 90-х роках XIX ст. / В.О. Борис // Український історичний журнал. – 1970. – № 8. – С.68–71.
30. Стрелко А.А. Первые иммигранты-украинцы на латиноамериканском континенте / А. А. Стрелко // Латинская Америка. – 1972. – № 4. – С. 87–93.
31. Стрелко А.А. Про громадське життя українських іммігрантів у Бразилії наприкінці XIX ст. / А. А. Стрелко // Український історичний журнал. – 1972. – № 10. – С. 103–109.
32. Стрелко А.А. З історії діяльності церковників серед українських іммігрантів у Латинській Америці наприкінці XIX – на початку XX ст. / А. А. Стрелко // Український історичний журнал. – 1973. – № 7. – С. 105–110.
33. Стрелко А.А. Українська трудова еміграція в країнах Латинської Америки (кінець XIX – початок XX ст.). Дис. на здобуття наукового ступеня канд.істор.наук. – К.,1973. – 181 с.
34. Стрелко А.А. Славянское население в странах Латинской Америки. Исторический очерк / А. А. Стрелко. – К.: Наукова думка, 1980. – 144 с.
35. Burko V., p. A Imigração Ucrainiana no Brasil. –2 ed. / p. Valdomiro Burko.– Curitiba, 1963. – 95 p.
36. Boruszenko O. A imigração ucraniana no Paraná / Oksana Boruszenko // Anais do IV Simpósio Nacional dos Professores Universitários de História. Colonização e migração. – São Paulo: [FFCL]-USP, 1969. – P. 423–439.
37. Boruszenko O. Os ucranianos / Oksana Boruszenko. – Curitiba: Fundação Cultural de Curitiba. – 1981, abr. – 26 p.
38. Борушенко О. Українські поселення в Бразилії / О. Борушенко // Український самостійник. –1973. – Чис. 189. – С. 28–37.
39. Horbatiuk P. Imigração ucraniana no Paraná. A colônia ucraniana de Mallet: Núcleo de preservação e irradiação de padrões da cultura ucraniana: estudo de casos / Paulo Horbatiuk. – Porto União: UNI PORTO, 1989. – 322 p.– (Vale do Iguaçu).
40. Василик М.Українське поселення в Аргентині [Текст] / М. Василик; Вст. сл. від авт. – Мюнхен : [б. в.], 1982. – 147 с.
41. Данилишин М. Українці в Аргентині : монографія про суспільно-організаційне і релігійне життя української спільноти в Аргентині / М. Данилишин; Вст. ст. авт. – Буенос Айрес : [б. в.], 1979. – 392 с.

Космина В. Г. Формирование историографии первой волны украинской эмиграции в Латинскую Америку

В статье рассматривается историография украинской эмиграции конца XIX – начала XX века в Бразилию и Аргентину. Анализируются работы историков, написанные до 1991 года, когда Украина обрела независимость. Исследователи из советской Украины и украинской диаспоры имели разное видение украинской эмиграции, ее причин, ее содержания и будущего. Они на самом деле изучали “разные” эмиграции. Изменения в Украине, в странах Латинской Америки, в науке на рубеже XX-XXI веков открыли возможность объединения действий историков.

Ключевые слова: историография, украинская эмиграция, Бразилия, Аргентина.

Kosmyna V. G. The formation of historiography first wave of Ukrainian emigration to Latin America.

The article examines the historiography of Ukrainian emigration of the late XIX - early XX century to Brazil and Argentina. The works of historians, written before 1991, when Ukraine gained independence, are analyzed. Researchers from the soviet Ukraine and Ukrainian Diaspora had different visions of the Ukrainian emigration, its causes, its content and the future. They in fact have studied “different” emigrations. The changes in the Ukraine, in Latin America, in science at the turn of the XX-XXI centuries opened up the possibility to combine the actions of historians.

Keywords: historiography, Ukrainian emigration, Brazil, Argentina.

УДК 94(497.1):070“1914”

С. Д. Чернік

ВІЙСЬКОВЕ ПРОТИСТОЯННЯ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ТА СЕРБІЇ У 1914 РОЦІ НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ “ОДЕСЬКИЙ ЛИСТОК”

На основі матеріалів газети “Одеський листок” розкриваються події війни, розв’язаної Австро-Угорською імперією проти Сербського королівства у серпні 1914 року. Особлива увага приділена кореспондентським матеріалам полковника Генерального штабу Збройних сил Російської імперії П. Андріанова, котрий не лише описував бойові дії, характеризував стан підготовки ворогуючих сторін, а й розкривав власне розуміння протистояння двох держав, намагався дати оцінку окремим фактам. Висвітлено роль публікацій одеської газети у формуванні громадської думки Півдня України.

Ключові слова: Сербське королівство, Австро-Угорська імперія, Перша світова війна, газета “Одеський листок”, кореспондент.